

Szilágyi Imre

"Szép dolog szlovénnek lenni, de nem könnyű"

Ciril Zlobec költő, a szlovén nemzeti kérdéssel foglalkozó számos értelmiségi egyike fogalmazta meg a fenti gondolatot. Ha az ember végigutazik a természeti szépségekben bővelkedő, az emberkéz által gondosan karbantartott, a kelet-közép-európai utazó számára gazdagnak tűnő szlovén vidéken, nem nagyon érti, hogy vajon miféle nehézségre gondolhatott a költő. Azok az értelmiségiek – mindenekelőtt írók, de politikusok éppúgy –, akik megpróbálták megfogalmazni a szlovénság lényegét, gyakran hivatkoznak arra, hogy a szlovén kis nép, s hogy alapvető nemzeti érzése a fenyegetettség.

A ma kétmillió szlovén nemzetet – amely 1991, a függetlenség kivívása előtt sohasem rendelkezett önálló állammal – mintegy százötven év óta foglalkoztatja a kicsinység és a fenyegetettség problémája. A szórványosan és nem túl határozottan kinyilvánított előzmények után 1848-ban fogalmazta meg értelmiségiek különböző csoportja először a szlovén nemzeti programot. Abban az időben az osztrák és magyar fennhatóság alatt élő szlovénok legnagyobb része több osztrák örökös tartomány lakosa volt. A korabeli szlovén nemzettudatban egyszerre volt jelen egyfajta tartományi tudat, a szlovénság tudata és a dinasztikus hazához tartozás tudata. A nemzeti program szerzői azt szerették volna elérni, hogy az osztrák császár egyesítse az összes szlovént egy területi egységbe, s hogy a szlovén nyelv ezen a területen ugyanolyan jogokat élvezzen, mint a német a németek által lakott tartományokban. Attól való félelmükben, hogy a kis létszámú szlovénok elvesznének a német tengerben, elutasították annak lehetőségét, hogy belépjenek a német szövetségbe. Elképzelésükkel tehát egyrészt a politikai nacionalizmus enyhébb változatát képviselték, hiszen – minden jel szerint kicsinységük és gyengeségük tudatában – nem önálló nemzeti államot kívántak létrehozni, hanem azt szerették volna elérni, hogy egy nagyobb állami keretben a szlovénok saját egységet kapjanak, amelyben megőrizhetik egyediségüket. Másrészt a kulturális nacionalizmus megfontolásaival azonosultak, hiszen ezen egység kialakításakor az etnikai határok maximális figyelembevételét szorgalmazták. Ezek a gondolatok az Egyesített Szlovénia programjaként váltak ismertté, s ezt a programot mutatis mutandis a legutóbb időkig érvényesnek tekintették.

Mindezt a mindennapokban nyitottság és a bezárkózás különös keveréke kísérte, bár a legtöbb szerző az utóbbi törekvést tekinti hangsúlyosabbnak. Az 1848 és 1918 közötti időszak meghatározó érzése a német asszimilációtól való félelem volt. A szlovén többségű Krajínát az osztrák hatóságok a hatvanas években szlovén tartománnyá nyilvánították, s itt a szlovén nyelv elnyerte ennek megfelelő helyét a közéletben. A többi tartományban azonban, ahol a szlovénok kisebbségben voltak, fenyegető volt az elnémetesedés. Az elnémetesedés ellen nagyobbreszt politikai és kulturális eszközökkel harcoltak, bár időnként összecsapásokra is sor került. Az is igaz viszont, hogy mindenekelőtt a városi lakosság egy része hajlandó volt a mobilitást biztosító asszimilálódás útjára lépni. Ezeket az erős szlovén öntudattal rendelkezők elítélő hangszóval németeskedőnek (nemškarar) nevezték.

A németek ellen a szláv gondolat segítségével is harcoltak. Igen különös az a viszony, amit ezzel összefüggésben kialakítottak. A németekkel szemben az oroszokkal való együttműködést szorgalmazó, pánszláv jellegű megfontolás az 1860-as évek végén sajátos, máig ismert formulában fogalmazódott meg. Eszerint "inkább leszünk oroszok, mint poroszok", ami furcsa ellentmondásokra mutat rá. Először is arra, hogy az egyik (a német) asszimilációt elutasítva, egyesek hajlandók lettek volna elfogadni egy másik (az orosz)

asszimilációt. Másrészt arra, hogy nyelvi/etnikai rokonság fontosabbnak tűnt más megfontolásoknál. Harmadrészt arra, hogy ebben az időben még a szlovénok körében is volt bizonyos illúzió az oroszokkal kapcsolatban.

Ez a magatartás még furább ellentmondással jelenik meg a délszlávokhoz fűződő kapcsolatokban. Meghatározó jelentősége volt annak, hogy a legnagyobb szlovén költő, France Prešeren, az 1840-es években elutasította azt a horvát részről megfogalmazott igényt, hogy az éppen formálódó szlovén nemzet mondjon le nyelvi önállóságáról, legyen része a horvátok által szorgalmazott illír egységnek. A szlovénokat időnként alpesi horvátoknak tekintő horvátok asszimilációs törekvésétől való félelem időről időre felbukkant a szlovénok körében. Ugyanakkor már 1848-tól megfogalmazódott a délszlávokkal, mindenekelőtt a horvátokkal való összefogás igénye. A következő évtizedekben ennek az elképzelésnek két fő változata alakult ki. Az egyik változat a Monarchia dualista berendezkedését trialista formává kívánta alakítani. Az ausztroszlavizmus egyik irányzatának tekinthető trialista elképzelések szerint a harmadik egységet a Monarchián belüli horvátok és szlovénok alkották volna. Ez a felfogás mindenekelőtt az 1890-es években saját politika pártot alakító szlovén katolikusok körében volt elfogadott. A másik változat már a szerbekkel való összefogás igényét is megfogalmazta. Többnyire csak a Monarchián belüli szerbekkel akartak egységre lépni, de mindenekelőtt az ugyancsak a kilencvenes években megszerveződő szlovén liberálisok körében, megjelent a Szerb Királysággal kialakítandó együttműködés gondolata is. Sőt, e század első két évtizedében a radikális liberálisok között olyanok is voltak – igaz, nem túl sokan –, akik a széles délszláv egység érdekében hajlandók lettek volna lemondani az önálló szlovén irodalmi nyelvről. A huszadik században azonban alapvetően a jeles szlovén író, Ivan Cankar által 1913-ban megfogalmazott gondolatok voltak az irányadók. Ő fontosnak tartotta a délszláv politikai egység kialakítását, ugyanakkor azonban erőteljesen hangsúlyozta a szlovénok kulturális különállását, s erről ezen politikai egység érdekében sem volt hajlandó lemondani.

Az 1918-ban megalakított Szerb-Horvát-Szlovén Királyság létrejöttében fontos szerepe volt mind annak, hogy a Monarchia a legutolsó pillanatig nem volt hajlandó eleget tenni a trializmusra irányuló követeléseknek, mind a délszláv egységről kialakított korábbi elképzeléseknek, mind az aktuális olasz fenyegetésnek. Ez a királyság ugyancsak rendkívül ellentmondásosan hatott a szlovén nemzet helyzetére, az erősödő szlovén nemzettudatra, s ebben ismét fontos szerep jutott a külső és belső fenyegetettség érzésének. Az a tény, hogy az olaszok 1922-ben jelentős szlovén lakta területeket szereztek meg, illetve az, hogy a megszerzett területeken erőteljes olaszosítás zajlott, igazolta az új államba való belépés helyességét, bár egyes szlovén történészek ezt manapság kétségbe vonják. Ugyancsak ezt igazolta azon szlovénok példája, akik Karintia és Stájerország déli területein éltek, s akik önszántukból, vagy a kialakult helyzet eredményeképpen az osztrák állam polgáraivá válva erőteljes németesítésnek voltak kitéve. Sőt, tekintettel arra, hogy nem sikerült megvalósítani az Egyesített Szlovénia programját, többen abban reménykedtek, hogy az erős délszláv állam segítségével sikerül majd valamennyi szlovént közös államba egyesíteni. Ugyancsak jótékonyan hatott a szlovén nemzettudatra, hogy ebben az időben jött létre a szlovén nyelvű középiskolai hálózat, a szlovén egyetem, a szlovén kulturális és adminisztratív intézményrendszer. Pozitívan hatott a szlovénok jó gazdasági helyzete, de ekkor fogalmazta meg a jeles szlovén államférfi, Anton Korošec, azt a korábbi előzményekkel is bíró szlovén sztereotípiát is, amely mind a mai napig erőteljes hatást gyakorolt a szlovén nemzettudatra: "A szerbek uralkodnak, a horvátok beszélnek, csak a szlovénok dolgoznak." E kijelentés továbbélő hatását mutatja, hogy 1990-ben, a szlovén önállóságról szóló népszavazás idején

egy hasonló szellemiségű plakát szólította fel a szlovénokat a szavazásra. A plakát szerint annak a nemzetnek, amely négymillió dolgos kézzel bír, nem kell félnie az önállóságtól.

Korošec mondata átvezet a belső fenyegetettség érzéséhez. Az autonómiát igénylő szlovén elképzelésekkel szemben ugyanis az országot centralizálták, egyre határozottabbá vált a szlovénok nyelvi-kulturális különállását figyelmen kívül hagyó, az egységes délszláv nemzet kialakítására irányuló törekvés, s a szerb és a horvát nyelv domináns volt a szlovénhoz képest. Mindezek időnként egészen durva formában nyilvánultak meg: a szlovén nemzeti tudathoz ragaszkodó tanárokat például időnként Szerbia belsejébe helyezték át stb. Bár a fő harc a szerb centralizáció ellen folyt, a legfelsőbb szlovén vezetés különös módon inkább a szerbekkel fogott össze, mint a horvátokkal. Egyesek szerint ennek okát a részben a horvátok asszimilációs törekvéseitől való félelem motiválta. Ebben az időben kristályosodott ki az a már korábban is meglévő gondolat, hogy az önálló állammal és komoly történelmi hagyományokkal nem rendelkező szlovénok identitását valójában a kultúrához való ragaszkodás, a költők, írók áldozatos tevékenysége tartotta fenn. A szerb centralizációval szemben a szlovénok (és a horvátok) az autonómia igényét, az ország föderatív átalakításának gondolatát fogalmazták meg. A második világháború előestéjén néhány nemzeti programban – nem teljes egyértelműséggel kifejtve, de – megjelent az önálló szlovén állam gondolata is. Egyebek között ide tartozik, hogy Edvard Kardelj 1939-ben megjelent, a *Szlovén nemzeti kérdés fejlődése* című könyvében marxista szellemben áértelmezte a szlovén történelmet. Kardelj igen sajátos nemzeti programot dolgozott ki. Egyrészt kimondta, hogy "Jugoszláviának csak akkor van jelentősége a szlovénok és többi népe számára, ha szavatolja egyenjogúságukat, nemzeti függetlenségük védelmét és együttes társadalmi haladásuk feltételeit." Ugyanakkor Jugoszlávia létezésével összeegyeztethetőnek tartotta a szlovén államiság, önrendelkezés, és az önálló szlovén külpolitika hangoztatását. Tehát Kardelj elképzelhetőnek tartotta, hogy a szlovénok egy nagyobb államkereten belül az önálló államiság bizonyos jegyeivel rendelkezzenek. Ezt az államjogi szempontból sajátos megoldást a szlovénok a második Jugoszláviában is alapvető célkitűzésnek tekintették.

A második világháború idején a felszabadítási mozgalom képviselői elfogadták Jugoszlávia föderatív átalakításának elvét. Az 1946-os alkotmány szerint a délszláv nemzetek az elszakadást is magába foglaló önrendelkezési jog alapján egyesültek közös föderatív államba. Ezt az alapelvet a későbbi jugoszláv alkotmányok is megőrizték. A szlovének lakta terület a föderáció egyik köztársasága lett, azaz teljesült egy régi vágy: a szlovénok többsége az államiság bizonyos jegyeit felmutató közigazgatási egység lakosa lett. Az olaszokkal folytatott harcok eredményeképpen jelentős szlovén lakta terület került Jugoszlávia, vagyis a Szlovén Népköztársaság fennhatósága alá, igaz, a maximalista igény megvalósítása, valamennyi szlovén egy államba egyesítése ekkor sem sikerült. A második világháború utáni években tehát a szlovénok a korábbi állapothoz képest nagyot léptek előre a nemzeti kérdés megoldásában.

A föderatív Jugoszlávia mintegy 45 évét azonban ennek ellenére végigkísérte az egyes nemzetek, esetünkben a szlovénok folytonos elégedetlensége. A szlovénok az adott keretek között állandóan nagyobb önállóságra törekedtek. A jugoszláv kommunisták központi szerve, a Politikai Bizottság már 1945-ben a szemükre vetette, hogy terjed az erős Szlovéniáról szóló elképzelés, és szeparatista tendenciák figyelhetők meg. A következő évek erőteljesen centralizált politikájában kapott jelentőséget Edvard Kardelj említett könyvének második kiadása 1957-ben. A hatvanas évek liberalizációjának következtében felerősödött a nagyobb önállóságot igénylők hangja. Egy 1968-ban külföldön megjelenő füzet szerzői megjósolták, hogy a szlovénok húsz év múlva érett nemzetté válnak, kialakítják végső nemzeti

szubjektivitásukat és állami függetlenségüket. A teljes önállóság és a föderációs elv közötti kompromisszumként az 1974-ben létrehozott szövetségi alkotmány jelentős önállóságot adott az egyes tagköztársaságoknak. Az alkotmány egyik kidolgozója, Kardelj úgy vélte, hogy ezzel az alkotmánnyal a föderáció és a konföderáció közötti sajátos formát hoztak létre.

A szlovénok jelentős részében mindig is volt bizonyos távolságtartás a többi délszláv nép tagjaival szemben, s időnként ez nyílt idegengyűlöletté fajult. Ezt az egyébként el nem fogadható idegengyűlöletet némileg magyarázza, hogy az 1970-es években nagyszámú más köztársaságbeli talált magának munkát a fejlettebb gazdasággal rendelkező, relatíve kis lélekszámú, alacsony demográfiai mutatókkal rendelkező Szlovéniában. Ehhez hozzájárult még, hogy szerb részről erősödött az újbóli centralizáció igénye. Egyes szlovén körökben kialakult a félelem, hogy a szlovénok mindezek következtében elveszíthetik nemzeti sajátosságukat. Ez a félelem először csak a Jugoszlávián belüli önállóság megőrzésének, majd egyre inkább ezen önállóság növelésének, és a többi délszlávtól való határozottabb elzárkózásnak a gondolatát hozta magával. A hetvenes évek második felétől egyre erőteljesebben foglalkoztak a szlovén nemzeti kérdés problémájával. Az egyik történész 1986-ban megjelentette az 1848 és 1945 között kidolgozott szlovén nemzeti programokat, 1987-ben pedig a polgári irányultságú ellenzék jelentette meg saját nemzetiprogram-javaslatát. Ebben megkérdőjelezték a jugoszláv föderáció adott formáját, felvetették a teljes állami szuverenitás gondolatát, de még mindig nem fogalmazták meg a Jugoszláviából való kilépés szándékát: csupán azt hangoztatták a Jugoszláviához tartozás feltételeként, hogy a nemzeti önrendelkezés kell, hogy legyen a legfőbb irányelv. Ettől az időtől kezdve a szlovénok új nemzeti öntudatra ébredtek: elképzeléseiket minden addiginál határozottabban fogalmazták meg.

A nyolcvanas évek második fele a már említett elzárkózási tendencia mellett kettős nyitást is eredményezett. Először úgy, hogy a szlovén értelmiségiek egy része felfedezte magának a Közép-Európa-gondolatot. Ez mindenekelőtt annak bizonyítására szolgált, hogy a szlovénok valójában nem a Balkánhoz, hanem a pozitívabb kicsengésű és Európához közelebb eső Közép-Európához tartoznak. Másrészt a felmérések szerint a nyolcvanas évek második felében a szlovénok körében rendkívül határozott volt az európai kulturális, társadalmi, civilizációs térség felé fordulás igénye. Ez az európai fejlődési modellek átvételének szorgalmazásában, a társadalmi viszonyokkal kapcsolatban kialakított véleményekben, az egyénnek a társadalomban elfoglalt helyzetéről vallott nézetekben éppúgy tetten érhető volt, mint az 1989 elejétől megalakuló politikai pártok programjaiban. Kezdetben Jugoszláviával együtt szerettek volna bejutni Európába. Mivel azonban szerb részről az újbóli centralizáció igénye erősödött meg, s a szerb politikai elit annak ellenére kevés hajlandóságot mutatott az európai jogállami normák átvételére, hogy ezt a szlovénok erőteljesen követelték, az utóbbiak körében egyre jobban felerősödött az önálló szlovén állam iránti igény.

Ráadásul a szlovénok úgy ítélték meg, hogy míg a Jugoszlávián belüli viszonyok megnehezítik a csatlakozást az Európai Unióhoz, addig az önálló Szlovénia könnyebben teljesíthetné az Unió által támasztott követelményeket. A Jugoszláviától való szeparáció (elzárkózás) tehát egyúttal az európai integráció (a mások felé való nyitás) előfeltételének tűnt számukra. Ugyanakkor a filozófus Tine Hribar azt is megfogalmazta, hogy "a szlovénok nem léphetnek a nemzetelattiból egyből a nemzetfölötti szintre". Nem hagyhatják ki a nemzeti szintet identitásuk veszélyeztetése nélkül. A nemzetfölötti folyamatoknak nemzeti feltételeik vannak. Csak egy szuverén nemzet mondhat le önként szuverenitásának egy részéről, és adhatja azt át egy nemzetfölötti közösségnek. Ám végig, a teljes és határtalan szuverenitásról való lemondás során is autonóm szubjektum marad, míg a nemzeti lét alatt élők, saját

állammal nem rendelkezők pusztán tárgyak ugyanebben a folyamatban. Sőt, kétszeresen is azok: először a nemzetté válás, majd a nemzetfölötti szintre lépés során. Ha ez így történik, a szlovénok nemcsak hogy nem nyerik el függetlenségüket, és nem lesznek a többiekkel egyenlő helyzetben az új Európában, nemcsak hogy ugyanazok a szenvedő alanyok maradnak, akik eddig is voltak, hanem ráadásul történelmi relikviákká, saját sorsuk irányítására képtelen néprajzi kuriózumokká válnak.

Ez a belső fejlődés párhuzamosan zajlott azzal, hogy egyre inkább úgy tűnt, a jelenlegi európai viszonyok között az önálló szlovén államnak, legyen bármilyen kicsiny is, nem kell nagyobb és erősebb szomszédjainak fenyegetésétől tartania. A kilencvenes évek szlovén közgondolkodását három téma határozta meg. Egyrészt a nyolcvanas évek Közép-Európa-gondolatát az önállóság kivívása utáni, közvetlenül Európához történő csatlakozás igénye váltotta fel. Emögött az a némileg jogos, egyúttal azonban bizonyos felsőbbrendűségi érzésről is tanúskodó beállítódás húzódott meg, hogy a szlovén gazdaság és társadalom sokkal jobb állapotban van, mint a nem oly rég még orosz fennhatóság alatt álló többi kelet-közép-európai ország. Ezért ekkor – már és még – nem akartak a szegény rokonnak tekintett visegrádiak csoportjához csatlakozni, hanem vigyázó szemüket a gazdag európaiak felé vetették. E téren azonban különös csalódás érte őket, s a kilencvenes évek további két fő témája ismét csak a fenyegetettség érzése és szuverenitás kérdésköre volt, amelyek erőteljesen tovább alakították a szlovén nemzettudatot is.

A problémának két forrása van. Az egyik Olaszország és Ausztria magatartásával függ össze. A két állam – Ausztria mérsékeltebben, Olaszország erőszakosabban – azt követelte Szlovéniától, hogy valamilyen módon kárpótolja azokat a németeket, illetve olaszokat, akik a második világháborút lezáró időkben menekültek el Szlovéniából, s akiket különböző intézkedésekkel megfosztottak vagyonuktól, valamint a mai Szlovénia területén található ingatlanuktól. Ennek a vitának a részletezésére itt nem térhetek ki, de lényege, hogy ezt az igényt a szlovénok a második világháborúban kialakult viszonyok revíziójára irányuló törekvésnek, az újból jelentkező olasz imperializmus és revizionizmus megnyilvánulásaként ítélték meg.

Tekintettel arra, hogy Olaszország ezen igényének kielégítésétől tette függővé Szlovénia európai uniós tagságának támogatását, a szlovénok egyre inkább fenyegetettnek érezték magukat. Az Unió által is támogatott olasz igény három olyan pontot tartalmazott, amit a szlovén közvélemény rendkívül nehezen akart tudomásul venni. A szlovénoknak törölniük kellett az alkotmány azon pontját, mely megtiltja, hogy külföldiek Szlovénia területén földingatlanhoz jussanak, társult tagsága elnyerésének napjától lehetővé kell tennie, hogy az Európai Unió polgárai Szlovénia területén földtulajdont vehessenek, s azok számára, akik a mai Szlovénia területén valamikor három évig állandó lakással rendelkeztek elővásárlási jogot kell biztosítani. Utóbbi természetesen mindenekelőtt az olaszok egy csoportját hozta előnyös helyzetbe. Ez a követelés több szempontból is kiváltotta a szlovénok méltatlankodását. Először is többen úgy vélték, hogy a nagyobb tőkeerővel rendelkező külföldiek esetleg fölvásárolhatják az ország jelentős részét, s ez félelemmel töltötte el őket. Másodszor úgy érezték, hogy az olaszok az Európai Unió segítségével olyan módon kényszerítették rá akarataikat Szlovéniára, amit ők azelőtt Jugoszláviában tapasztaltak, s ami elől éppenséggel menekültek. Ez az érzés erősen hozzájárult ahhoz, hogy felerősödtek az Európai Unióval szembeni szkepticizmus hangjai.

Az euroszkepticizmusnak, amely a fentebb említett fenyegetettség érzés másik megnyilvánulása, több szintje volt és van Szlovéniában. Rendkívül figyelemreméltó, hogy az

aggályok megfogalmazói általában egyáltalán nem eleve befelé forduló, az elzárkózás híveiként ismert gondolkodók, hanem többnyire igen széles látókörű, világot látott értelmiségiek. Voltak olyanok, akik alapvetően EU pártiak, de a történelmi tapasztalatok miatt semmiképpen sem akartak engedni az olaszoknak, s ezért némileg nehezteltek az Unióra is. A lakosság jelentős része ellenezte, hogy a szlovén politika engedjen az olasz követelésnek. Mások ezzel összefüggésben úgy fogalmaztak, hogy akármilyen árat nem hajlandók megfizetni az Európai Unió tagságért. Ezt 1995 júniusában – valószínűleg a belpolitikai feszültségeket érzékelve – maga Drnovšek szlovén miniszterelnök is nyilvánosan kimondta. Vannak azonban a konkrét olasz problémától függetlenül felmerülő aggályok is.

Többen a nemzeti szuverenitás elvesztésének következményeitől félnek. A kevésbé igényes megfogalmazás egy EU-ellenes mozgalom vezetőjétől származik. A nem túl befolyásos mozgalom akkor jött létre, amikor kiderült, hogy a szlovén alkotmány főtebb jelzett, a külföldiek földingatlan-vásárlását tiltó pontját el kell törölni, s hogy a szlovén kormányzat erre hajlandó. A mozgalom vezetője szerint az európai erők most nem fegyveres csapatokkal jönnek, hanem feltételeket szabnak, és elvárják azok teljesítését. A határok nélküli, négyszázmillió Európa-ban, amikor a szélrőzsa minden irányából érkeznek majd hozzájuk emberek, a szlovénok el fognak veszni, megszűnnek létezni. A külföldi tőke felvásárolja az értékes szlovén tulajdont, a többi pedig tönkremegy. A parasztok az erős európai konkurencia miatt tönkremennek, munka nélküli proletárrá válnak.

Az igényesebb, de ugyancsak vitatható megfogalmazás az ismert szociológustól, Tomaz Mastnaktól származik. Ő attól tart, hogy a csatlakozás mind kulturális, mind politikai, mind gazdasági szempontból károkat okoz a szlovénoknak. A csatlakozás következtében a kulturális élet két részre szakad. Egyesek a zsebpénz reményében igyekeznek majd, hogy minél jobban megfeleljenek az európai kulturális divatoknak. Mások viszont meghúzzák a harangokat, mondván, hogy fenyegetett helyzetbe kerül a szlovén kultúra, s egyfajta szellemi védelmi harcba kezdenek. A politika területén a legnagyobb gondot abban látja, hogy az EU-csatlakozás, amely feltételezi a szuverenitás lebontását, végül is a szlovén államiság megszüntetését jelenti. A létrejövő európai államban pedig a szlovén állampolgárok provinciálakká válnak, az állampolgári kultúra ennek eredményeképpen bekövetkező elvesztése pedig Mastnak megítélése szerint igen aggasztó perspektíva. A kulturális és etnikai identitás még megmaradhat, ha másképpen nem, mint folklór, de a saját sorsunkról szóló döntés erősen korlátozott lesz. Mastnak szerint – aki már 1989-ben úgy vélte, hogy Jugoszlávia fennmaradásának nincs értelme – a szlovénok szavazata az egyesült Európa-ban kevesebbet fog érni, mint a németeké vagy a franciáké, és sokkal kevesebbet fog érni, mint amennyit az egykori Jugoszláviában ért. Ami pedig a gazdaságot illeti, a csatlakozás lehet ugyan bizonyos körök gazdasági érdeke, de nem jelenti egész Szlovénia gazdasági érdekét. A gazdasági harcban sikeres keveseknek rövid távú hasznot hajthat, de a szlovénok többsége sokkal rosszabbul él majd. Mivel a csatlakozási folyamat már túlságosan is előrehaladt, Mastnak szerint ennek ellenzése már nem tekinthető reális alternatívának. Ehelyett a folyamat lassítására kell törekedni, és eközben meg kell határozni azokat a feltételeket, amelyekkel Szlovénia hajlandó belépni az EU-ba.

Voltak olyanok, akik a Mastnak által elmondottakkal érezhetően egyetértve átértékelték a közelmúltat. Ljubo Sirc, a liberális párt 1992-es köztársaságielnök-jelöltje, aki a kommunisták elől menekülve hosszú időt töltött Nyugat-Európa-ban, úgy vélte, hogy a szlovénok elhamarkodottan ítélték, amikor azt állították, hogy a szerbekkel nem lehet egyetértésre jutni, s amikor lenézően nyilatkoztak a szerbekről és a muzulmánokról. A szlovénok Jugoszláviában gazdagodtak meg, s gazdaságuk számára ez szervesebb piac volt, mint a most

sok gondot okozó CEFTA. A németek és az olaszok kihasználták a szlovénok Közép-Európa felé törekvő naivitását, s most éppúgy megalázzák őket, mint ahogy a túlságos nemzettudattal eltöltött szlovénok megalázták a szerbeket. Európába, ahol attól kell félniük, hogy elmerülnek a germán bürokráciába, nem szabad egyedül menniük. Annak érdekében, hogy legyen ellenerő a német túlsúllyal szemben, Kelet-Európával és Oroszországgal együtt kell belépniük. A Ljubo Sirc-féle átértékeléssel összefüggésben hangsúlyozni kell, hogy a szlovén történészek körében komoly vita zajlik arról, hogy milyen szerepe volt Jugoszlávia egészének a szlovén nép életében. A vita résztvevői a teljes elutasítástól a megértő és elfogadó megközelítésig igen sokféle érvet hangoztatnak.

A lakosság és a politikai elemzők többsége azonban egyáltalán nem ebbe az irányba igyekszik tolni a szlovén politika szekerét. Annak ellenére sem, hogy az Európai Unió bizonyos követelése, amelyek hátrányosan érintik a szlovén gazdaságot, különös kettősséget eredményeztek. A felmérések szerint a lakosság meggyőző többsége támogatja az uniós csatlakozást, s a vezető politikusok nyilatkozatai, valamint a parlamenti pártok közös határozatai ugyancsak erről szólnak. Ugyanakkor azonban a szlovén politika arra törekszik, hogy a kellemetlen intézkedések bevezetését a lehető legtovább elhalassza, s ez a törekvés találkozik a lakosság támogatásával. Úgy vélem, hogy ez a kettősség valamilyen módon a legtöbb szlovénra, s a gondolkodók többségére is vonatkozik. Az Európai Unióval kapcsolatos dilemmák annyiban is alakítják a szlovén nemzettudatot, hogy részét képezik a pártok közötti vitáknak.

A szlovén gondolkodók többsége azonban ezzel együtt is az európai értékrend további átvételében keresi a megoldást. France Bucar alkotmányjogász és Dimitrij Rupel, az önálló Szlovénia első külügyminisztere a szlovénok idegengyűlöletét, az idegenekkel szembeni bizalmatlanságát, introvertáltságát, beképzeltségét, kicsinyességét, provincializmusát és egyéb negatív tulajdonságait kárhoztatják. Úgy vélik, hogy az uniós csatlakozással kapcsolatban felmerülő problémákat éppenséggel a csatlakozás felgyorsításával, a környezettel és az idegenekkel szembeni nagyobb nyitottsággal lehet megoldani. Ugyanakkor szorgalmazzák, hogy a kormányzat dolgozza ki azokat a módszereket, amelyekkel a csatlakozás káros hatásait enyhíteni lehet.

Többen egyre határozottabban mondják ki, hogy az elkerülhetetlen globalizáció hatásait alapvetően a nyitottságot is magába foglaló, a kozmopolitizmus forrásául is szolgáló nemzeti kultúra megőrzésével, a tudás fejlesztésével lehet igazi előnnyé változtatni. Ennek az irányzatnak a legismertebb képviselője, Aleš Debeljak költő és esszéíró ezt így fogalmazza meg: "A számszerű kicsinység, a korlátozott gazdasági és katonai erő pedig számunkra mint nemzet számára úgyszólván imperatívusként írja elő, hogy forduljunk a specializált, innovatív és kifinomult tevékenységek (számítógépes szoftver, az igényes elektronika, a művészet, az egyéni sportok stb.) felé, amelyekben talán valóban kifejleszthetjük azt, ami a leginkább a rendelkezésünkre áll: *az emberi, kulturális és tudományos tőkét*. A szlovénok számára tehát itt az alkalom és egyúttal a lehetőség is."

Irodalom

Az eltört korsó. Válogatás a legújabb szlovén esszéirodalomból. Jelenkor Irodalmi és Művészeti Kiadó, Pécs, 1992.

Janko Prunk: Az új szlovén öntudat; Alenka Puhar: Szlovén önarckép. *Tiszatáj*, 1992, október.

Aleš Debeljak: *Otthon és külföld.* József Attila Kör–Jelenkor Kiadó, Budapest–Pécs, 1998.

Szilágyi Imre: *Az önálló és demokratikus Szlovénia létrejötte.* Teleki László Alapítvány, 1998.